

12.12.12

VWG ARNHEM EO

bijeenkomstverslag 27-4-89

Dik Mol

Aanwezig: 18 leden

Afwezig met bericht: Piet Schermerhorn

Waarnemingenronde

Herman van Steenwijk opende de waarnemingenronde. Met Henk Sierdsema had hij vele leuke waarnemingen. Zo vonden ze een Kwartel bij Angerlo, de eerste Koekoek, Fluiters en Boomvalken en vijf Beflijsters bij het Asselt.

Otto Holterman had een vroege Rietzanger bij het Velperbroekcircuit. Thom Renssen nam de gelegenheid ten baat ons over de eerste broedresultaten van de Raven te vertellen. Hij trof een nest aan met maar liefst vijf jongen. De ouders moeten een goede voedselbron gevonden hebben want de jongen waren allen in goede conditie; ze wogen elke ongeveer één kilo!

De rivierentellingen waren ook weer goed voor een aantal leuke waarnemingen. Zo zag Thom Renssen twee Ooievaars bij het Ganseneij. Jan Knijn zag er ook twee, bij het nest in Voorst. Ook zag hij bij Nijenbeek een Slechtvalk.

Jos van der Leygraaf liet ons een geluid horen dat hij 's nachts in de uiterwaarden had opgenomen. Het bleek afkomstig te zijn van een Water-ral.

Henk Kersten zag verder een Draaihals en Norbert Kwint een Smelleken. Als laatste in de ronde gaf Rob Lensink al enige resultaten van de inventarisatie van de Rijnstrangen en omgeving. Daar zijn inmiddels Buidelmezen, Baardmannetjes en een Grote Karekiet alsmede bijna 20 Roerdompen vastgesteld. Het aantal Steenuilen is inmiddels de 300 (territoria) voorbij.

Vergiftigingen

Van verschillende kanten komen er berichten tot ons die er op wijzen dat er in onze regio roofvogelvergiftigingen plaatsvinden. Rob trof twee vergiftigde Buizerds aan in de buurt van Spijk. Er was vergiftigd aas onder hun nestboom gelegd. Een exemplaar werd dood aangetroffen naast het aas. Ook op de Veluwe zou zo iets dergelijks gebeurd zijn. Mocht je in vergiftigd aas, doorgeschoten nesten en dergelijke aanwijzingen vinden voor (roof)vogelvervolging, doe dan in ieder geval aangifte bij de plaatselijke politie. Vind je een dode vogel, stuur deze dan op naar: Centraal Diergeneeskundig Instituut, Postbus 65, 8200 AB Lelystad. Neem daarnaast ook contact op met het bestuur van de VWG. Zij wil, zeker als blijkt dat het niet om op zichzelf staande incidenten gaat, meer aandacht aan deze zaken besteden.

Meinerswijk

De gemeente Arnhem heeft opdracht gegeven een natuurontwikkelingsplan op te stellen. In dat plan zou er ruimte moeten zijn voor bebouwing, een haven en natuur in de Meinerswijk. Rob Lensink en Piet Schermerhorn hebben een eerste gesprek gehad met de opstellers van het plan. Hun indrukken waren bijzonder gunstig.

Er gaan echter geruchten dat de gemeente van plan is het een en ander door te drukken via een artikel 19 procedure. Het bestuur overweegt hoe ze hier het beste op kan reageren.

Avifauna

Het vergaren van het benodigde geld vordert gestaag. Inmiddels is ruim f90.000 binnen van de f135.000. Er wordt nog steeds verder gezocht naar bronnen. Mogelijk staat er bij Rijkswaterstaat nog een ongebruikt potje.

Henk Sierdsema is bezig met de invoer van alle losse waarnemingen in de computer. Hij kan daar wel wat hulp bij gebruiken. Diegene(n) die daar interesse in hebben, kunnen contact met hem hierover opnemen (085-453623).

Rondvraag

Hans Bugter vertelde wat over de inhoed van het voorjaarsweekeinde. De deelnemers gaan naar de Engbertsdijksvenen en het Lutterzand in Oost-Overijssel. Alles is in kannen en kruiken maar tot nog toe hebben zich nog maar een paar gegadigden gemeld. (zie ook verslag van dit weekeinde elders in deze Vlerk)

Het secretariaat zoek hulp!! We zoeken een actief lid die in Arnhem woont en als centraal distributie-punt voor de bezorgers van de Vlerk wil fungeren. Zijn/haar taken zijn het in ontvangst nemen van de Vlerk, het opplakken van de adresstickers en contact opnemen met de bezorgers over het ophalen van 'hun' Vlerken. Wie helpt ons? Neem contact op met Dik Mol (08303-15148).

Na de pauze viel Rob Lensink in voor Herman Hazelhorst die op het laatste moment verhinderd bleek. Herman heeft beloofd in het najaar wel een keer te komen.

Rob hield een lezing over de aantals-ontwikkeling van enkele zeldzame en karakteristieke soorten van ons werkgebied. Daarbij ging hij ook in op mogelijke oorzaken van de ontwikkelingen. Hij had niet alleen gebruik gemaakt van de gegevens vergaard door leden van de VWG van de laatste jaren, maar ook van dagboeken, onderzoeken en andere publicaties van decennia terug. Zo kregen de aanwezigen alvast een voorproefje van enkele pagina's uit onze toekomstige avifauna.

De volgende ledenbijeenkomst is op dinsdag 6 juni a.s. Deze zal vooral gewijd zijn aan wat er dit voorjaar zoal gezien en geteld is in ons werkgebied.

---

veldwaarnemingen

Jos van de Leygraaf

Januari

Brandgans	8-1	2	Olburgen (Vogel, Schoppers)
	8-1	9	Bakerwaard (Vogel, Schoppers)
	29-1	1	Ang.+Doornenb. Buitenp. (Leygraaf, Denters)
Canadese gans	29-1	1	Beimerwaard (Vogel, vd.Wal)
Slechtvalk	29-1	1	Fraterwaard (Vogel, vd. Wal)
Blauwe Kiekendief	1-1	1	Greffelkampse Broek (Vogel)
	15-1	1	Loenermark (Erhart)
	25-1	1	Olburgen (Vogel)
	29-1	1	Pannerdense waard (Denter, vd. Leygraaf)
	29-1	1	Havikerwaard (Vogel, vd. Wal)
Klapekster	totaal	6	exemplaren, diverse waarnemers
Putter	totaal	35	exemplaren, diverse waarnemers
Waterpieper	8-1	4	Fraterwaard (Vogel, Schoppers)
	15-1	30	Havikerwaard (Vogel)
	22-1	1	Kasteel Doorwerth (Erhart)
Oeverpieper	22-1	1	Kasteel Doorwerth (Erhart)
Frater	8-1	30	Cortenoever (Vogel, Schoppers)
	8-1	30	Pleybrug (vd. Leygraaf)
	29-1	30	Pleybrug (vd. Leygraaf)
Grote Gele Kwikstaart	totaal	8	exemplaren, diverse waarnemers
Raaf	13-1	2	Worthrhederheide (Schoppers)
	15-1	5	Imbos (Erhart)
	15-1	1	Havikerwaard (Vogel)
	22-1	1	Imboschberg (Kersten, vd. Leygraaf)
	22-1	2	Imbosch, Kouwerik (Vogel)
Barmsijs	13-1	13	Worthrhederheide (Schoppers)
	30-1	1	Velperpoort (Lensink)

Februari

Roodhalsfuut	19-2	1	Rosandepolder (Erhart)
Brandgans	9-2	2	Huissense waarden (vd. Leygraaf)
Blauwe Kiekendief	9-2	1	Terletse heide (Schoppers)
Smelleken	5-2	1	Nieuwe Aanleg (Schermerhorn)
	5-2	1	Beerenberg (Erhart, Kwint)
IJsvogel	19-2	1	Park Sonsbeek (Schoppers, Hoefnagels)
Klapekster	totaal	9	exemplaren, diverse waarnemers
Putter	19-2	9	Meinerswijk, Rosandepolder (Erhart)
Barmsijs	7-2	1	Klarendal (Sierdsema)
	9-2	1	Terletse heide (Schoppers)
	20-2	1	Koepel de Kaap (Kwint)
Waterpieper	19-2	6	Meinerswijk (Erhart)
Grote Gele Kwikstaart	17-2	1	Arnhem-centrum (Winkelhorst)
	21-2	1	Sonsbeeksingel (Erhart)
	27-2	1	Park Sonsbeek (Schermerhorn)
Raaf	totaal	30	exemplaren, diverse waarnemers

Maart

Kraanvogel	6-3	1	Dieren-Zuid (Winkelhorst)
	6-3	210	Middachter bossen (Kwint)
Oeivaar	7-3	1	Schelmseweg (Schermerhorn)
	8-3	1	De Steeg (Pilzecker)

Ooievaar	27-3	1	Meinerswijk (Kersten, vd. Leygraaf)
	27-3	1	Velperbroek (Pilzecker)
Ruigpootbuizerd	19-3	1	Erfkamerlingschap (Vogel, Kwint)
Blauwe Kiekendief	5-3	1	Roswaard (vd. Leygraaf)
	6-3	2	Middachter bossen(Kwint)
	10-3	1	Deelerwoud (Lensink)
	19-3	1	Rijnstrangen (Vogel, Kwint)
Rode Wouw	19-3	1	Meinerswijk (Erhart)
	25-3	1	Angeren (vd. Leygraaf)
	26-3	1	Huissense Waarden (vd. Leygraaf)
	26-3	1	Erfkamerlingschap (Sloot)
Waterpieper	18-3	5	Rijnstrangen (Lubach, Vogel)
	25-3	2	Brug Babberich-Aerd (Vogel)
	26-3	1	Brug Babberich-Aerd (Vogel, Kwint)
Klapekster	5-3	1	Zilvense heide (Kwint, Vogel, Schoppers)
	11-3	1	Elsberg (Vogel)
	12-3	1	Nieuwe Aanleg (Erhart)
	19-3	1	Elsberg (Kwint, Vogel)
	26-3	1	Zilvense heide (Vogel)
	26-3	1	Loenermark (Vogel)
	26-3	1	Rheder heide (Vogel)
	27-3	1	Worth-Rheder heide (Vogel)
IJsvogel	21-3	1	Zijpendaal (Schermerhorn)
Putter	4-3	2	Huissense Waarden (Kersten, Bugter, vd. L)
Barmsijs	6-3	2	Middachter bossen (Kwint)
	11-3	1	Openluchtmuseum (Lensink)
	12-3	1	Staatshei (Erhart)
	17-3	2	Arnhem (Pilzecker)
	19-3	1	Dieren-Zuid (Winkelhorst)
	18-3	3	Coldenhove (Kwint)
	26-3	1	Park Presikhaaf (Schermerhorn)
Raaf	5-3	2	Imbosch (Kwint, Schoppers, Vogel)
	5-3	6	Zilvense heide (Kwint, Schoppers, Vogel)

April

Blauwe Kiekendief	21-4	1	Ten oosten van Lobith (Lensink)
Bruine Kiekendief	8-4	1	Bronkhorsterwaarden (Kwint, Vogel)
Visarend	11-4	1	Erfkamerlingschap (Sloot)
Smelleken	20-4	1	Terletse Heide (Kwint)
Slechtvalk	30-4	1	Rijnstrangen (Kwint)
Kraanvogel	28-4	5	Erfkamerlingschap (Sloot)
Regenwulp	26-4	1	Presikhaaf (Sierdsema, Kwint)
	27-4	1	Erfkamerlingschap (Lensink)
Dwergmeeuw	27-4	6	Bijland (Lensink)
Draaihals	29-4	1	Haverkist (Vogel)
	30-4	1	Montferland (Vogel, Kwint)
Hop	29-4	1	Imbos (Vogel)
Waterpieper	15-4	2	Rijnstrangen (Winkelhorst, Vogel)
Grote Gele Kwikstaart	7-4	1	Gelderse Toren (Vogel)
Tapuit	27-4	1	Erfkamerlingschap (Lensink)
Beflijster	8-4	3	Elsberg (Winkelhorst)
	29-4	2	Imbos (Vogel)
Klapekster	2-4	1	Zilvense heide (Radstake)
	8-4	1	Vliegveld Terlet (Lensink)
	8-4	1	Elsberg (Vogel)
Putter	2-4	2	Deelerwoud (Lensink)
Europese Kanarie	9-4	2	Velp (vd. Kooy)
Grauwe Gors	30-4	1	Angerense en Doornenb. buitenp.(vd. Leygraaf)

---

beeld steenuil compleet

Verspreiding en dichtheden van de Steenuil in ons hele werkgebied

Rob Lensink, Norbert Kwint

De afgelopen jaren is van veel soorten de verspreiding in het werkgebied in kaart gebracht. Van de soorten van bos en heide weten we al jaren waar ze zitten en om welke aantallen het gaat. De Veluwe wordt al sinds 1979 plat gelopen. De laatste twee jaren is de aandacht meer op het cultuurlandschap binnen het werkgebied gericht. In 1988 werd het gebied ten zuiden van de Rijn onder de loep genomen, dit jaar werd de aandacht op de Liemers en de Rijnstrangen gericht. Een van de soorten die we hier tegenkomen is de Steenuil. Aan de hand van voorlopige getallen (het seizoen is immers nog niet voorbij) zullen we een beeld schetsen van het voorkomen van de Steenuil in ons werkgebied.

In 1974-76 is door de Vogelwerkgroep Grote Rivieren het gehele gebied eveneens onderzocht, op het overgangsgedebied tussen Veluwe en de IJssel na (VWG Grote Rivieren 1979). De Zuidoost-Veluwe werd in 1974 door het RIN onder de loep genomen. Beide bronnen bieden een mogelijkheid om vergelijkingen te maken (Van den Bergh 1978).

Het veldwerk

Steenuilen inventariseren werd veelal met behulp van een cassetterecorder gedaan. Eén van ons floot het geluid na, ook dit had het gewenste succes; er werd geroepen! In maart en april werden alle gebieden fietsend, lopend of per automobiel systematisch afgezocht. Op rustige avonden kon dat redelijk succesvol zijn. Avonden waarop meer dan 40 territoria konden worden vastgesteld, waren geen zeldzaamheid. Aanvullende informatie werd verkregen door nachtbezoeken in juni en met zichtwaarnemingen overdag van 'verdachte' exemplaren.

Niet alle gebieden zijn even intensief onderzocht. De intensiteit varieert van 1 tot 8 succesvolle bezoeken. Het aantal dat gevonden is, is dan ook een minimum. Het verspreidingspatroon is echter correct (figuur 1), de gebieden met een hoge dichtheid zijn ook werkelijk de gebieden met meer dan gemiddelde dichtheden en omgekeerd.

Het werkgebied is in een aantal jaren onderzocht. De gegevens uit Montferland en omgeving stammen uit 1986 (Vogel 1987). Voor het gebied ten noorden van Dieren, de Havikerwaard, de westzijde van de IJssel en ten zuiden van Arnhem-Huissen zijn de gegevens uit 1988 genomen. Dit geldt ook voor het grootste deel van de Veluwe. Voor een klein stukje rond Wolfheze en Doorwerth moest 1986 uit de kast komen. Ten oosten van de IJssel en rond Angeren-Doornenburg komen de resultaten uit 1989.

Hoeveel Steenuilen zaten er?

Door ons zijn er in de afgelopen jaren 471 territoria van de Steenuil aangetroffen. Wanneer we bedenken dat niet ieder gebied even goed is onderzocht, hebben er minstens 500 paar in ons werkgebied in de jaren 1986-1989 gezeten. Dit komt overeen met ca 5% van de Nederlandse populatie (SOVON 1988).

In het gebied dat in 1975-76 ook door de VWG Grote Rivieren is bekeken, hebben wij er 443 gevonden. Toentertijd werden er 367 aangetroffen. Duidt dit nu op een vooruitgang; helaas niet. Er is 15 jaar geleden minder intensief gekeken. Het werkelijke aantal zal hoger gelegen hebben dan

het huidige.

In 1974 werden er op de Veluwe nog enkele territoria binnen ons werkgebied aangetroffen. Nadien ontbreekt echter ieder spoor; verdwenen dus, luidt de conclusie.

Verspreiding

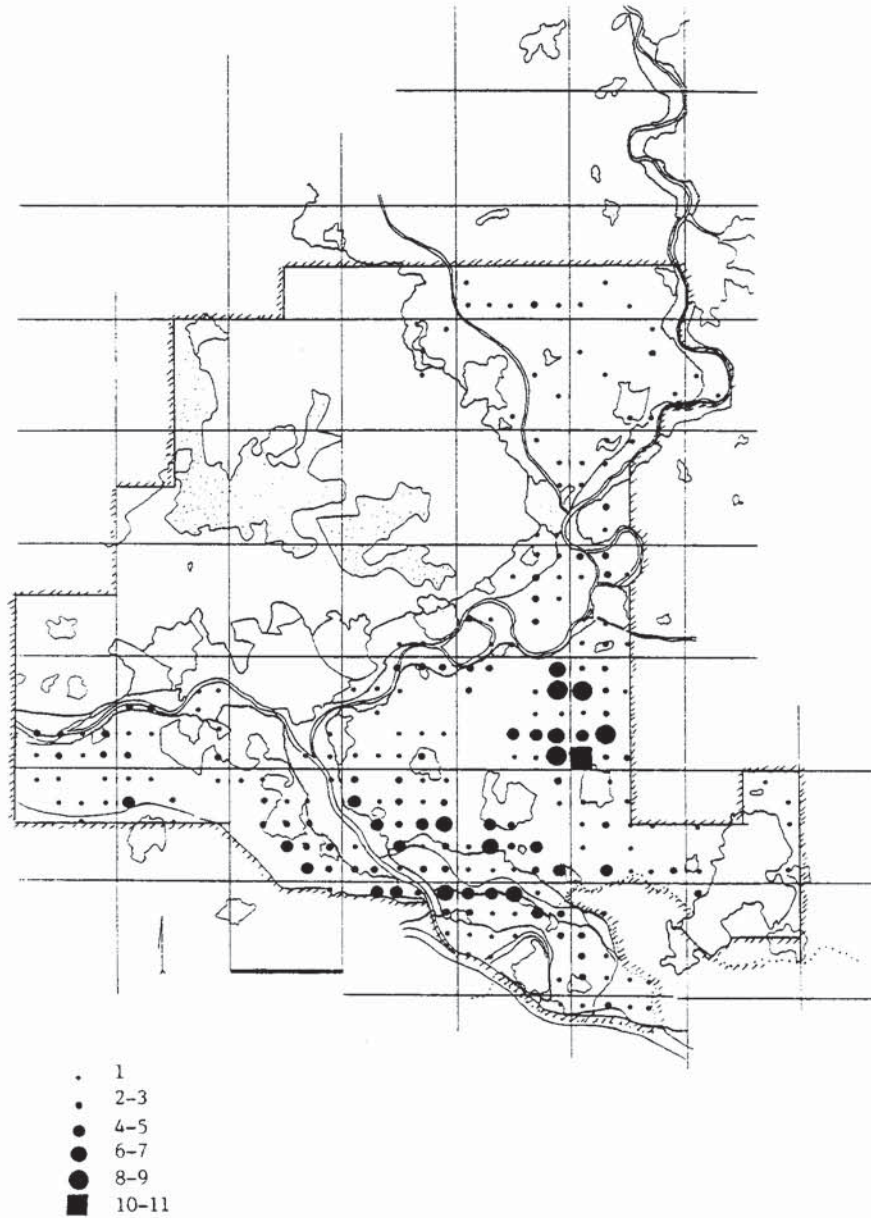
Op de Veluwe is de Steenuil een zeldzame verschijning. Alleen in 1982 werd er een op de Kop van Deelen aangetroffen. De laatste jaren zijn er alleen territoria vastgesteld langs de rand van de Veluwe bij Eerbeek en Laag-Soeren. In het overgangsgedebied tussen de Veluwezoom en de IJssel broeden er ook enkele. In het halfopen landschap tussen de Veluwe en de IJssel ten noorden van Dieren komen verspreid Steenuilen voor, vooral in de bosarme delen. Op Montferland ontbreekt de soort eveneens. In de gebieden er omheen komen er enkele voor, wellicht meer dan de kaart suggereert. Dit, gezien de onderzoeksintensiteit.

Het peleton van de Steenuilen broedt in het rivierengebied, zowel binnendijs als buitendijs. De meeste uiterwaarden herbergen nog een of meer Steenuilen, zonder dat bepaalde gebieden er duidelijk uitspringen. Binnendijs zijn er aanmerkelijke verschillen. In het open landschap van het Duiyense Broek ontbreekt de Steenuil in grote delen. In de komkleigebieden ten zuiden en oosten van Arnhem geldt hetzelfde. Grote concentraties worden aangetroffen ten noorden van Didam, in de dorpenband Loo-Groessen-Oud Zevenaar-Pannerden-Aerdt-Herwen alsmede rond Huissen en Angeren (figuur 1).

Dichtheden

Het onderzocht gebied is ruim 70.000 ha groot. Hiervan is 23.000 ha Veluwe, 2500 ha Montferland, ongeveer 2000 ha water en ruim 8200 ha stedelijke (en dorpse) bebouwing. Hier ontbreekt de Steenuil vrijwel volledig. Aan de randen van de dorpen zijn ze echter wel aangetroffen. Allerhande schuurtjes worden hier als broedplaats gebruikt. In de ruim 35.000 ha cultuurlandschap komen ongeveer 470 paar Steenuil voor; 1.3 paar/100 ha landschap. Hierin komen aanzienlijke verschillen voor. Ten noorden van Dieren, op de overgang van de Veluwe naar het IJsseldal is de dichtheid laag; 0.4 paar/100 ha. De Bosuil heeft hier een vergelijkbare dichtheid. Rond Montferland ligt de dichtheid in het cultuurlandschap iets hoger; 0.8 paar/100 ha. In de uiterwaarden langs de IJssel is de Steenuil iets talrijker dan langs de Rijn. De dichtheden zijn hier respectievelijk 0.5 en 0.2 paar per 100 ha. Hierbij zij opgemerkt dat de dichtheid in de Havikerwaard er uitspringt, elders langs de IJssel ligt de dichtheid op hetzelfde niveau als langs de Rijn. Ten zuiden van de Rijn is er een smalle oeverwal met veel verspreide boerderijen, boomgaarden, schuurtjes en tuinbouw. Hier ligt de dichtheid op 2.4 paar/100 ha, in het open landschap ten zuiden hiervan op 0.7 paar/100 ha. In het open landschap van de Liemers is de dichtheid nog lager; 0.3 paar/100 ha. Tussen Didam en Bingerden is het landschap aanmerkelijk kleinschaliger met veel rijen knotwilgen en een hogere bebouwendichtheid. Hier komen 4.0 paar/100 ha voor. Eenzelfde dichtheid komen we op de oeverwal ten noorden van de Rijn tegen; 4.3 paar/100 ha. In de Rijnstrangen zijn de Steenuilen weer geheel aangewezen op bomen, boerderijen ontbreken hier vrijwel. De dichtheid ligt hier op ongeveer 1.0 paar/100 ha. In figuur 1 is het aantal territoria per kilometer-hok (100 ha) weergegeven. Net ten noorden van Didam vinden we de grootste aantallen territoria, met een maximum van tien territoria.

Figuur 1. Verspreiding van de Steenuil in ons werkgebied. De aantallen, in klassen, zijn per kilometerhok (100 ha) weergegeven.

Hoe moeten we het aantal interpreteren?

De afgelopen decennia is er sprake van een afname. De huidige populatie in Nederland schommelt rond de 10.000 paar. Naast de invloed van strenge winters kunnen de uitvoeringen van ruilverkavelingen en de daarmee gepaard gaande nivellering van het landschap alsmede de intensivering van het agrarisch gebruik als oorzaken worden aangevoerd. In de duinstreek, waar de Steenuil als broedvogel verdwenen lijkt te zijn, wordt de verruiging van de vegetatie en het verdwijnen van potentiële prooidieren als mei- en junikevers als belangrijke oorzaak gezien van de afname (Verstraël en Van Ommering 1987).

Uit twee bronnen weten we dat halverwege de jaren zeventig, de aantallen Steenuilen in onze omgeving aanmerkelijk hoger lagen dan thans het geval is: in de Havikerwaard kwamen er toen ongeveer 40 voor, thans slechts 18 (Vogel 1989). In de Ooypolder 110 versus 33 heden ten dage (Bekhuis 1988). Hierin spelen twee factoren een rol. Het weer was 15 jaar geleden een aantal jaren achtereen Steenuil-vriendelijk (Vogel 1989), nu hebben we drie strenge winters achter de kiezen. Daarnaast is in sommige gebieden de onttakeling van het landschap voortgeschreden: opruimen van wallen en rijen met knotwilgen en knotessen en de sloop van oude schuren, kotten en bouwvallen. In het ene gebied heeft deze ontwikkeling zich sterker voorgedaan dan in andere gebieden. Desalniettemin, 15 jaar terug moet de Steenuil talrijker zijn geweest dan thans, Er heeft toen een stevige ondertelling plaatsgebonden.

Ook onze inventarisatie is niet volledig geweest. Op grond van de gevonden 471 territoria kunnen we gerust stellen dat de populatie in het onderzochte gebied thans op 500-600 ligt. Dit zal 15 jaar terug minimaal 700-800 geweest moeten zijn.

Hoe moeten we de verspreiding interpreteren?

In Nederland nadert de Steenuil de noordrand van zijn verspreidingsgebied (Teixeira 1979). Alleen in Denemarken en Noord-Duitsland worden nog Steenuilen aangetroffen; strenge winters hebben in deze gebieden echter grote invloed op de, toch al kleine, populatie.

In ons land is het een standvogel pur sang, die karakteristiek is voor coulissenlandschappen met veel houtwallen, knotwilgen, hoogstamboomgaarden en verspreid staande boerderijen met erfbeplanting (Teixeira 1979). De Steenuil komt over heel Nederland verspreid voor, maar mijdt in grote lijnen het kustgebied, kale poldergebieden en aaneengesloten boscomplexen (SOVON 1987). Een uitzondering hierop vormt Groningen waar de soort rond boerderijen en bij vrijstaande schuren in het open land voorkomt (Boekema et al 1983). De Steenuil is hier wel vrij schaars. Ook in andere delen van Noord-Nederland zijn de dichtheden relatief laag. De hoogste dichtheden worden in besloten landschappen in Drenthe bereikt: 1-2.2 paar/100 ha (Van Dijk en Van Os 1982). De teloorgang van het oorspronkelijke landschap wordt als reden aangevoerd voor de afname in delen van noordelijk Nederland (o.a. Gerritse en Lok 1986). Dit geldt echter ook voor andere delen van Nederland. Behalve het teruglopend aantal nestholten is in West-Nederland ook de toename van de Bosuil een reden voor de afname van de Steenuil (Vogelwerkgroep Avifauna West-nederland 1981). Ook Mikkola (1983) stelde vast dat de Steenuil regelmatig als prooi voor onder andere de Bosuil dient.

Hoe moeten we de dichtheden interpreteren?

De hoogste dichtheden in ons land worden in het rivierengebied alsook op die delen van de zandgronden die 's zomers het warmst worden aangetroffen (SOVON 1987). In het rivierengebied staat de Steenuil te boek

als een talrijke broedvogel (Vogelwerkgroep Grote Rivieren 1979). De oeverwallen hebben in dit gebied de voorkeur (Teixeira 1979). De dichtheden lopen uiteen van 1.3 paar/100 ha in de uiterwaarden tot 3.8 paar per 100 ha in het rivierleemgebied. In het Maasheggengebied werden tot nu toe de hoogste dichtheden vastgesteld, tot plaatselijk 17 paar per 100 ha, met een gemiddelde van 6.2 paar/100 ha. In een deel van de Haavikerwaard werd in een goed jaar (1977) een dichtheid van meer dan 7 paar/100 ha vastgesteld (Vogel 1989).

Zoals gezegd zijn ook de zandgronden goed bedeed met Steenuilen. In Winterswijk-West bedroeg de gemiddelde dichtheid 1.1 paar/100 ha met een maximum van 4 paar/100 ha. De meer besloten landschappen worden hier, ook in verband met de intra-specifieke concurrentie met de Bosuil, gemeden (Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek 1985). Iets vergelijkbaars zou ten noorden van Dieren het geval kunnen zijn. Hier is de Steenuil in zijn verspreiding beperkt tot de meest open delen van het landschap. De Bosuil ontbreekt hier, maar is overigens in de meer bosrijke delen van dit gebied wel aanwezig.

De gevonden dichtheden lijken representatief voor het rivierengebied.

Wie verzamelde de gegevens?

Naast de auteurs waren in het veld actief: Fokko Erhart, Erik Ernens, Peter Evers, Greta van Hoorn, Henk Kersten, Jan Knijn, Jos van de Leygraaf, Dick Radstake, Thom Renssen, Piet Schermerhorn, Rob Vogel, Herman Winkelhorst. Zie eens wat een resultaat deze mensen optafel hebben gelegd; dank hiervoor!

Literatuur

- Bekhuis, J.F. 1988. Bijzondere vogels in de Ooypolder, de Bemmelse polder en Gendtse polder. Leuth
- Bergh, L.M.J. van den 1978. Broedvogels van de Veluwe, KNNV Hoogwoud
- Boekema, E.J., P. Glas en B. Hulscher, 1983. De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhof, Groningen
- Dijk, A.J. van en B.L.J. van Os, 1982. Vogels van Drenthe, Van Gorcum Assen
- Gerritsen, G.J. en J. Lok 1986. Vogels in de IJsseldelta. IJsselakademie Kampen.
- Ommering, G. van en T. Verstrael 1987. Vogels van Berkheide. Leiden
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Deventer
- Vogel, R.L. 1987. Broedvogelinventarisatie Bergherbos 1986. Natuurmonumenten, 's Graveland
- Vogel, R.L. 1989. Steenuilen in de uiterwaarden. Vlerk 6:21-26 Arnhem
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en broedvogels Tilburg
- Vogelwerkgroep Grote Rivieren, 1979. Vogels van de Grote Rivieren, Spectrum, Utrecht
- Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek, 1985. Broedvogels van Winterswijk. KNNV Hoogwoud

*SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels

SOVON 1988. Nieuwe aantalsschattingen van de Nederlandse broedvogels. Limosa, jg.61 nr3/4.

Nawoord (red.): onder het mom van de wonderen zijn de wereld nog niet uit het volgende: 27 mei j.l. werd op de Zilvense Heide een Steenuil aangetroffen. Een van de weinige territoria op de Veluwe zelf, derhalve.

voorjaarsweekend 1989

Hans Bugter, Jos van der Leygraaf

Deelnemers: Hans Bugter, Otto Holterman, Henk Kersten, Jos v.d. Leygraaf.

Het aantal deelnemers aan dit voorjaarsweekend was teleurstellend. Slechts vier personen sterk werd naar Oost-Overijssel getogen. De oorzaak hiervan is ons niet duidelijk, maar we willen de thuisblijvers een impressie van de door ons bezochte gebieden niet onthouden. Een groter aantal deelnemers de volgende keer zou hiervan een positief resultaat kunnen zijn.

Uitvalsbasis

De kampeerboerderij Duivelshof te De Lutte was tijdens dit weekend de uitvalsbasis. De boerderij lag in een karakteristiek gebied van agrarisch cultuurlandschap afgewisseld met bossen. We overnachtten in een comfortabele ruime tent. De ernaast gelegen schuur deed dienst als keuken en eetruimte en was van alle gemakken voorzien. De familie Ter Keule voert haar boerenbedrijf op de biologisch-dynamische wijze die onder andere gestoeld is op de leer der antroposofie waarvan Rudolf Steiner de grondlegger was. Al het vee, koeien, varkens en kippen, scharrelden dus min of meer vrij rond. Van de melk wordt uitsluitend natuurzuivere kwark gemaakt.

Engbertsdijkvenen

De eerste trip was zaterdagmorgen naar het hoogveenreservaat de Engbertsdijkvenen. Onze gids was Peter van de Akker, sommigen van ons wel bekend, die samen met andere vogelaars elke zaterdag tellingen in dit gebied verricht. Voordat we het veen introkken, kregen we in de info-boerderij nog een diaserie over het gebied te zien. Het ruim 900 ha grote veen bevat enkele grote en kleine vennen en eilandjes. Op enkele daarvan zijn Kokmeeuwenkolonies gevestigd, hetgeen op ruime afstand al hoorbaar was. Over de aanwezigheid van deze Kokmeeuwen wordt wisselend gedacht. Een voordeel is dat kwetsbare soorten als Dodaars, Fuut en Geoorde Fuut zich beschermd weten tegen predatoren te midden van zo'n kolonie. De waarneming van zes Geoorde Futen illustreerden dit. Onze gids had een telescoop meegenomen, waardoor we verder nog de volgende soorten goed konden waarnemen: Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Pijlstaart, Bergeend, Zwarte Stern, Zwarte Ruiter en Tureluur. Naast vennen bestaat het gebied uit schrale berkebossen en ruige hoogveenvegetaties. Door middel van dammen wordt het waterpeil hoog gehouden. Men hoopt hiermee het veenvormingsproces weer op gang te brengen. Na enig speurwerk ontdekten we op het droge gedeelte nog enkele Roodborsttapuiten. Een leuke waarneming was de nestvondst van een Graspieper met drie jongen en één ei. Na de koffiepauze gingen we nog even bij de dijk kijken waarna het gebied genoemd is. Op deze dijk heb je een goed uitzicht over het gebied. Hier zagen we nog twee Dodaarzen, enkele Groenpootruiters en demonstreerden dichtbij vijf Boomvalken hun fabelachtige jachttechniek. Door de kijker konden we goed zien hoe de libellen uit de lucht werden geplukt. 's Middags werd nog een bezoek gebracht aan het arboretum, waar enkele honderden bomen en struikensoorten bezichtigd konden worden. Na een eenvoudige doch voedzame maaltijd in een restaurant te Losser

's avonds werd de slaapzak opgezocht. Een paartje Bosuilen bij de boerderij reageerde fanatiek op onze nageaapte lokroep. Maar toen werd het tijd zelf ook een flinke uil te gaan knappen!!

Lutterzand

Op zondagmorgen werd een bezoek gebracht aan het Lutterzand en het riviertje de Dinkel. Naast een Oeverloper, en enkele Bonte Vliegenvangers was er hier weinig vogelleven te bespeuren. Waarschijnlijk komt dit door de recreatiedruk van de nabijgelegen camping. Langs het riviertje waren enkele mooie steilwanden. Ideale broedgelegenheid voor onder andere de IJsvogel. Helaas mochten we deze soort niet aanschouwen.

's Middags werd er nog een wandeling gemaakt rondom het landgoed Sin-graven te Denekamp. In deze bosrijke omgeving afgewisseld met agrarische enclaves hebben we nog Wulp, Witgatje, Appelvink, Sperwer, Bui-zerd en Geelgors waargenomen.

Ter afsluiting werd op een gezellig terras met zicht op een oude watermolen koffie met appelgebak genuttig, waarna iedereen weer richting Arnhem toog.

Het waren zeker leuke dagen geweest en een (nieuw) bezoekje aan dit gebied is dan ook beslist de moeite waard.

---

vwg, saluut!

Hieronder wordt de afscheidrede gepubliceerd zoals die door de aftredende voorzitter, Piet Schermerhorn, die na drie jaar zeer trouwe dienst de tijd rijp vond deze stoel weer vrij te maken, op de Algemene Ledenvergadering op 29 maart j.l. werd gehouden.
Ook hier is nogmaals een woord van dank zeker op zijn plaats.

Beste mensen,

Na drie jaar voorzitterschap van de Vogelerkgroep sta ik nu op de valreep van afzwaaien. Voor mezelf een moment om even bij stil te staan. Drie jaren waarin veel gebeurd is, die vliegenvlug voorbij zijn gegaan en toch, als je je over je afscheidsspeech buigt, weet je in eerste instantie niet veel te melden. Zijn er structuren ingrijpend veranderd, is de VWG een andere koers ingeslagen, is de samenstelling van de groep drastisch gewijzigd, zijn er andere activiteiten georganiseerd? In een eerste opwelling ben ik geneigd ontkennend te antwoorden. Alles ging zijn gangetje, we zijn min of meer op de oude voet doorgedaan, geen revolutionaire veranderingen. Toch zijn er veranderingen te bespeuren. Maar veelal hebben zij zich geleidelijk, soms nauwelijks zichtbaar, voltrokken, of zijn nog bezig zich te voltrekken. Een goed voorbeeld van zo'n geleidelijke ontwikkeling is de gestage toename van het aantal leden. Langzaam maar zeker blijft het aantal stijgen. Eind 1985 waren we net de grens van 70 gepasseerd, nu zitten we op ruim 100 leden. Geen spectaculaire vermeerdering, maar een toename die we bij kunnen houden zonder dat het de verenigingsstructuur ontwracht. Over het algemeen zijn de leden echte standvogels, enkele Afrika-trekkers daar gelaten, en het verloop is tamelijk gering. Dit lijkt een garantie voor stabiliteit, waarin tevens het gevaar van verstarring schuilt. In ieder geval, bij het uitblijven van duidelijke verjonging, treedt hiermee het proces van vergrijzing in. Dat klinkt misschien vreemd als je deze kring zo rondkijkt, maar, zonder dat ik daar expliciet onderzoek aan heb gedaan, durf ik te stellen dat de gemiddelde leeftijd in de laatste jaren gestegen is. Het aandeel jonge leden is eerder af- dan toegenomen terwijl de oude garde elk jaar ouder werd. Met alle respect voor de ouderen onder ons, de vergrijzing moet niet doorgaan tot op het niveau zoals dat bij de KNNV gebruikelijk is, want als we eenmaal grijs en kaal zijn, wordt de drempel voor jonge leden te hoog. Blijkbaar is deze drempel voor het vrouwelijke deel van de bevolking al bijna onneembaar, gezien het gering aantal QQ binnen onze vereniging. De sekse-opbouw bij andere VWG's is echter vaak vergelijkbaar. Ondanks het toenemende aantal leden, blijft het aantal deelnemers aan ledenbijeenkomsten vrij stabiel en zijn het meestal de bekende gezichten die ik mocht begroeten. Het aantal betrokken leden neemt blijkbaar niet toe, oftewel er moet een verschuiving naar het aantal papieren leden opgetreden zijn. Een ontwikkeling die kritisch in de gaten gehouden zal moeten worden. Tenslotte zijn we een werkgroep.

Aktiviteiten

Wat dat werk betreft het volgende: Ook in de aktiviteitensektor zit een stijgende tendens, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Met name het turven, tellen en inventariseren heeft een enorme vlucht genomen sinds de oprichting van onze vereniging. Meer BMP-plotjes, meer BSP-blokken, meer PTT-routes, meer teluren, witte vlekken die als

sneeuw voor de zon verdwijnen, alles wordt professioneler uitgewerkt, in de computer gestopt etc. etc. Ook hier valt te constateren dat het aantal tellers en turvers niet wezenlijk toegenomen lijkt. Oftewel de actieve kern is p.p. meer werk gaan werzetten van een hogere kwaliteitswaarde. Een tendens waar natuurlijk eens een eind aan zal komen. Nu is er nog de motivatie van een streek-avifauna, die op de rails is gezet. Maar het risico is niet denkbeeldig dat, na de voltooiing van dit boekwerk, de werklust af zal nemen. Wellicht gaat dan iedereen op zijn of haar lauweren rusten of gewoon eens voor de lol vogeltjes kijken. Hiermee kom ik op een ander aspect van de VWG. Vogels kijken zonder wetenschappelijke of semi-wetenschappelijke bijbedoeling is altijd minder populair geweest binnen de harde kern van de VWG. De hobby heeft welhaast een steeds professionelere outfit gekregen. Eenieder is druk bezig een zinvolle bijdrage te leveren aan de avifauna of een ander project, liefts in een landelijk kader gegoten, waarbij we misschien wel eens dreigen te vergeten, dat vogels ook zomaar leuk, grappig en mooi kunnen zijn. Hoe nuttig het tellen en turven ook mag zijn, het esthetisch en recreatief aspect van onze hobby mogen we niet uit het oog verliezen. Niet iedereen zal zich tot de professionele hobbypet aangetrokken voelen. Een zekere popularisering van onze gezamenlijke hobby kan m.i. geen kwaad, al was het alleen maar om te voorkomen dat we een stelletje vogelfanaten met oogkleppen worden!

Na deze vingerwijzing is het goed onszelf een flinke pluim te geven voor al onze arbeid. Veel activiteiten lopen nu al vanaf de oprichting van de VWG (zeven jaar geleden) of van zelfs daarvoor, en het enthousiasme bij de deelnemers is eerder toe- dan afgenomen, terwijl de verzamelde gegevens steeds meer in waarde stijgen. Voor dit stugge uithoudingsvermogen mogen we ons eigen petje wel eens afzetten. Dat nu al dit werk zijn beslag gaat krijgen in de vorm van een boekwerk, waaraan twee van onze eigen leden zelfs een betaalde klus hebben, is iets, waar we zeker trots op mogen zijn. Hoewel het boek nog even op zich zal laten wachten, ben ik er van overtuigd dat het een bekroning gaat worden van al onze inspanningen.

Op zich vind ik het natuurlijk jammer dat het boek niet in mijn ambtsperiode uitkomt, maar ik ben wel blij dat deze klus nu duidelijk gestalte heeft gekregen, nadat er al jaren over 'gebrainstormd' was. Overbodig is het te zeggen dat dit zeker niet alleen mijn verdienste of die van het bestuur is geweest, maar vooral te danken is aan de niet aflatende inzet van Rob Lensink, die bereid is gevonden om als projectleider deze zware kar te trekken.

De VWG in ruimer perspectief

In de afgelopen drie jaar heb ik in toenemende mate het gevoel gekregen dat de naam van de VWG steeds meer doordringt in kringen van gemeentebesturen, provincie, terreinbeherende instanties, bezoekerscentra, media en derelijken, als zijnde een club met een behoorlijke kennis van zaken, waar je een serieus beroep op kunt doen, maar waar je ook wel degelijk rekening mee moet houden. In planologische procedures wordt er meer geluisterd, onze argumenten worden zwaarder meegewogen, pers en radio weten ons inmiddels te vinden, bij planvorming wordt al snel naar onze club gekeken, bij MER-procedures gaat onze naam over tafel en zelfs bezoekerscentra doen af en toe een beroep op onze deskundigheid bij de inrichting van exposities, samenstelling van diaserieën enz. Dat er in toenemende mate een beroep op ons gedaan wordt, is op zich verheugend, elke vereniging wil graag voor vol aangezien worden, maar het legt wel een zware verantwoordelijkheid in de schoot van onze vereniging.

Een verantwoordelijkheid waar we weloverwogen mee om moeten gaan en die een duidelijke inzet en tijdsinspanning met zich mee zal brengen.

Het voorzitter-zijn

Hoe heb ik het nu zelf ervaren om voorzitter te zijn van een club als de onze? In eerste instantie moet ik zeggen dat ik er veel van geleerd heb en dat ik mezelf verder heb kunnen ontwikkelen, mede dankzij het voorzitterschap. De rol van voorzitter vereist een zeker leiderschap waarbij je vanuit een eindverantwoordelijkheid het schip moet sturen, bijsturen, opstoken, stimuleren enz. In het dagelijks leven sta ik bij dit soort taken niet bij voorbaat te juichen. Door zo'n taak toch een tijd op je schouders te nemen, leer je jezelf weer eens op een andere manier kennen, iets waarmee ik duidelijk mijn voordeel heb kunnen doen, in de hoop dat dit wederzijds is geweest.

Wat dit aangaat is het jammer dat er in het algemeen weinig animo bestaat voor een bestuursfunctie. Bij het zoeken naar opvolgers voor de opgevallende plaatsen bevroop me wel eens het gevoel dat men het idee heeft dat een bestuursfunctie gelijk staat aan een hondebaan, hetgeen ik toch zou willen ontkennen. Het vervelende is dat deze angst voor bestuurstaken (al dan niet uitgevoerd door bestuursleden) meteen weer een extra belasting veroorzaken voor de mensen die hier niet direct voor terug deinzen. Soms dreigt deze belasting wel eens te groot te worden, tenslotte moet al dat werk toch meestal in de vrije tijd gedaan worden, en ook een actieve bestuurder wil nog wel eens het veld in. Wij moeten voor ogen blijven houden, dat we gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen van onze vereniging, ook voor de organisatorische en bestuurlijke kant van de zaak! Te vaak komt er te veel op de schouders van slechts enkele personen. Soms heb ik me hier ook wel eens het slachtoffer van gevoeld.

Maar ondanks dit wat negatieve aspect bespeur ik in mezelf een weemoedig gevoel nu het er bijna opzit. Is er wellicht een zekere verslaving opgetreden, een verschijnsel wat je bij politieke machtshebbers ook vaak ziet? Als voorzitter zit je overal lekker met je neus bovenop, je zit als een veelpotige spin in het midden van een uitgebreid web, en, ik moet eerlijk zeggen, dat geeft af en toe een kick. Maar, ik weet ook zeker dat ik straks als ik weer als gewoon lid in jullie midden zal zitten ook een opgelucht gevoel zal hebben. Als er dan iets misloopt, hoef ik me dat niet meer zo aan te trekken, ik hoef me niet meer op te winden over notulen die te laat uitgewerkt zijn, of over bezwaarschriften die nog op de valreep uitgetypt en ondertekend moeten worden, ik kan weer eens gewoon thuis blijven zitten als er een ledenbijeenkomst is en, hopelijk, heb ik nu wat meer tijd over voor de vogelstudie in praktijk, oftewel in het veld.

Al met al kan ik zeggen dat ik, nu ik aan het einde van deze afscheidsrede gekomen ben, met een wat tweeslachtig gevoel de spreekwoordelijke voorzittershamer overdraag aan het nu zittende bestuur, in de hoop dat de VWG een actieve en bruisende vereniging zal blijven.

Ik wil besluiten met een speciaal dankwoord aan mijn medebestuurders voor de overwegend prettige samenwerking in de afgelopen periode en een woord van dank aan jullie voor het in mij gestelde vertrouwen. Tot slot wens ik mijn opvolger veel succes en sterkte toe bij het vervullen van zijn taak.

Ik dank jullie wel,

Piet Schermerhorn

kraanvogel trek

Jos van der Leygraaf

In de laatste decade van oktober 1988 zijn er veel Kraanvogels waargenomen in ons werkgebied. Er werden zowel pleisterende als overtrekkende exemplaren waargenomen.

In Vlerk 88-4 stond een oproep om meldingen van Kraanvogels aan mij door te geven. Totaal kwamen 12 waarnemingen binnen. Via Henk Wessels uit Aalten, die sinds jaar en dag waarnemingen van Kraanvogels uit het hele land verzamelt, ontving ik nog eens eenzelfde hoeveelheid waarnemingen. De 24 waarnemingen waren goed voor maar liefst 1719 exemplaren. In tabel 1 zijn per datum het aantal waarnemingen en waargenomen exemplaren weergegeven.

Tabel 1. Overzicht van waarnemingen van Kraanvogels van oktober 1988

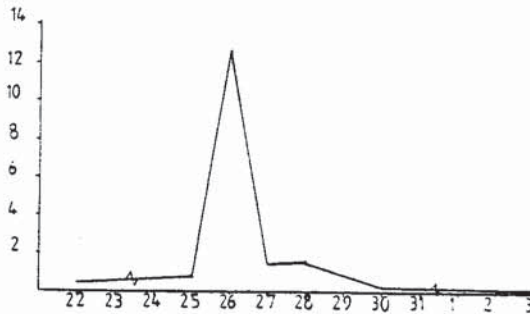
Datum	aantal exx.	aantal waarn.	gem. aantal exx per waarneming
22 oktober	52	2	26
25 oktober	80	2	40
26 oktober	1249	11	114
27 oktober	144	4	36
28 oktober	157	2	79
30 oktober	20	2	10
3 november	17	1	17
Totaal:	1719	24	71

Het zwaartepunt van de najaarstrek lag duidelijk op 26 oktober toen maar liefst ruim 70% van het totaal aantal waargenomen vogels doortrok. Het aantal exemplaren per waarneming is voor die dag ook het grootst. Behalve dat er dus blijkbaar meer exemplaren doortrokken, was ook de groepsgrootte op die dag groter.

In figuur 1 zien we het geheel nog eens grafisch weergegeven. Het reeds bestaande beeld wordt hiermee versterkt.

Alle inzenders worden hierbij bedankt, terwijl ik me aanbevolen hou voor waarnemingen van vogels van allerlei pluimage

Figuur 1. Doortrekpatroon Kraanvogel in het najaar van 1988

de wachter op de heide

Klapeksters op de Zuidoost-Veluwe: waar en wanneer?

Henk Sierdsema

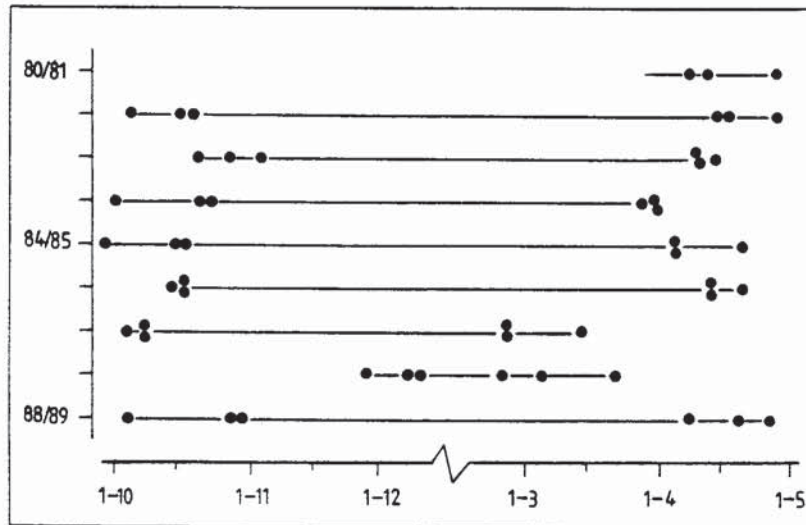
Inleiding

De oudste waarnemingen van Klapeksters in het archief van de VWG dateren uit 1980. De eerste poging om het aantal overwinterende exemplaren te bepalen uit de winter 81/82. Met ingang van de winter 85/86 is jaarlijks getracht het aantal winterterritoria te bepalen. Tevens is in deze jaren aanvullend onderzoek gedaan naar trefkans, gedrag en voedselkeuze. In dit artikel wil ik de aankomst- en vertrekkedata, het aantal winterterritoria en de plaatstrouw eens onder de loep nemen.

Fenologie

Over het algemeen verschijnen de eerste Klapeksters omstreeks 15 oktober op onze heidevelden en verlaten deze weer in de eerste helft van april (figuur 1). De aankomst- en vertrekkedata wisselen echter sterk van jaar tot jaar. De vroegste Klapekster was in 1984 reeds op 29 september aanwezig; in 1987 werd de eerste pas op 28 november gezien. Ook in 1988 arriveerden de vogels laat: na een hele vroege op 3 oktober werd de tweede pas op 28 oktober gezien.

Figuur 1. Aankomst- en vertrekkedata van Klapeksters op de Zuidoost-Veluwe. Van ieder voor- en najaar zijn resp. de eerste en laatste drie data aangegeven waarop een Klapekster is waargenomen

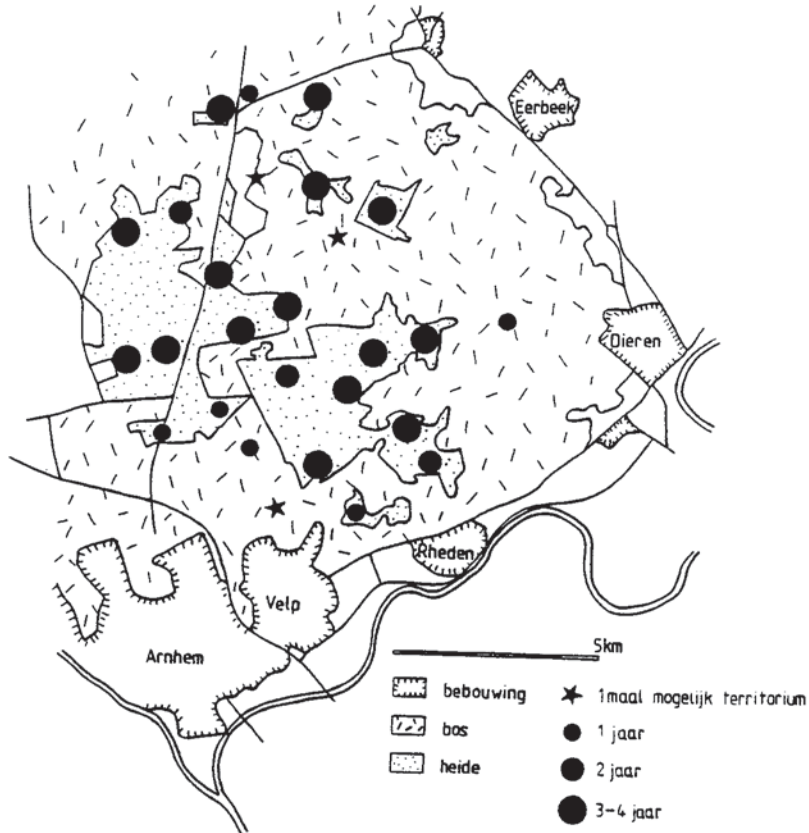
Tabel 1. Aantal overwinterende Klapeksters op de Zuidoost-Veluwe

seizoen:	81/82	85/86	86/87	87/88	88/89
aantal:	6-7	15	22-24	6-7	16-17

Plaatstrouw

Met 'plaatstrouw' wordt bedoeld de regelmaat waarmee een bepaald terrein door Klapeksters gebruikt wordt om te overwinteren. De afgelopen vier jaar is op totaal 26 verschillende plaatsen een overwinterende Klapekster gevonden en op nog drie andere een mogelijk winterterritorium (figuur 2). De regelmaat waarin een bepaald terrein bezet wordt wissel (goed geraden!) sterk. Op elf plaatsen was eenmalig een (mogelijk) territorium aanwezig in de periode 1985-1989. Op 13 plaatsen was gedurende (bijna) alle winters een Klapekster aanwezig. 'Goed bezette' plaatsen zijn op alle grotere heidevelden aan te treffen.

Figuur 2. Plaatsen op de Zuidoost-Veluwe waar in de periode 1985-1989 een winterterritorium gevestigd was. Tevens is aangegeven hoeveel jaar elk territorium in deze periode bezet is geweest

Ook de datum van vertrek van de laatste vogels varieert sterk van jaar tot jaar. In 1984, 1987 en 1988 waren alle vogels eind maart al naar het Noorden vertrokken, terwijl in 1981, 1982 en 1989 tot eind april vogels aanwezig waren. Een duidelijk verband tussen vertrekdatum en temperatuur lijkt er niet te bestaan. Na de strenge winter van 86/87 vroom het begin maar 's nachts nog behoorlijk: toch waren alle vogels in maart al gevlogen. Na de zeer zachte winter van 88/89 leek het veel Klapeksters in april nog prima te bevallen op de Veluwe: het laatste exemplaar probeerde zich op 27 april nog vol met de rijkelijk aanwezige mestkevers.

In Midden-Zweden volgt V. Olsson al zo'n 30 jaar zeer intensief het doen en laten van enkele overwinterende Klapeksters (Olsson 1984). Hij vond ook opmerkelijke verschillen tussen aankomst- en vertrekdatum en de verblijfsduur. De aankomstdatum varieerden tussen 16 september en 26 oktober (gemiddeld 6-10) en de vertrekdatum tussen 11 november (!) en 18 april (gemiddeld 29 maart). De zeer vroeg vertrekkende Klapeksters zijn vermoedelijk verder naar het zuiden getrokken ten gevolge van hevige sneeuwval in november. Sloeg koning winter in alle hevigheid pas in januari-februari toe, dan bleven de Klapeksters aanwezig in hun winterterritorium.

Aantal overwinteraars

Het aantal overwinteraars op de Zuidoost-Veluwe wisselt sterk van jaar tot jaar (tabel 1). In 1981/82 en 1987/88 hadden minstens zes Klapeksters een territorium bezet. In de winter 86/87 zaten er maar liefst 22-24 in hetzelfde gebied. Een duidelijk verband tussen de strengheid van de winter en het aantal overwinteraars is vooralsnog niet te vinden. De winters 85/86 en 86/87 waren koplopers in het krijgen van koude voeten, terwijl gedurende de winters 87/88 en 88/89 de handschoenen wel thuisgelaten konden worden.

Toch zijn ook regelmatig op kleine heidevelden, zoals in het noordelijke deel van het Deelerwoud en bij de Ramenberg, overwinterende Klapeksters aan te treffen. Op het eerste gezicht lijkt de Klapekster geen voorkeur aan de dag te leggen voor bepaalde soorten heideterreinen: zowel op VVV-paarse heide als op sterk vergraste heidevelden overwinteren Klapeksters. Alleen de aanwezigheid van enkele uitkijkposten is een stringente voorwaarde. De Klapekster is immers een oogjager, die over het algemeen zittend op een uitkijkpost zijn prooiën opspoort (Sierdsema 1987). Ook grote aantallen recreanten lijken de Klapekster niet te deren: de Posbank e.o. bijvoorbeeld, een druk bezocht heideveld, mag zich regelmatig verheugen in de aanwezigheid van twee Klapeksters.

Een echt staaltje van plaatstrouw heeft de afgelopen drie winters een Klapekster op de Terletse heide laten zien. Iedere winter sliep deze vogel in dezelfde boom, op de zelfde tak!! De afgelopen winter heeft de vogel eind november weer ongeveer een week in deze boom geslapen en verdween toen plotseling. Misschien komende winter.....

Literatuur

- Olsson, V. 1984. Varfågeln Lanius excubitor vintervanor. Del III. Revir. Vår Fågelvärld 43: 99-110.
Sierdsema, H. 1987. De Klapekster. Vlerk 4:98-100.